

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 73 Ekim 2020 & Volume: 13 Issue: 73 October 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİ SİĞINMACILARIN TÜRKİYE'DEKİ ONUNCU YILINA İLİŞKİN SOSYOLOJİK BİR ANALİZ

A SOCIOLOGICAL ANALYSIS RELATED TO TENTH YEAR IN TURKEY OF THE SYRIAN ASYLUM SEEKERS UNDER THE TEMPORARY PROTECTION

Gazanfer KAYA*
Kübra ÇOLAKOĞLU**

Öz

Tarihinde pek çok göç olayına tanıklık etmiş olan Türkiye, son on yılda sayıları milyonlara ulaşan kitlesel bir Suriyeli sığınmacı akınına uğramıştır. Bu düzeyde kitlesel bir göçün onuncu yılında, sığınmacıların, Türkiye'nin toplumsal yapısındaki etkileri önemli tartışmalardan biridir. Suriyeli sığınmacıların toplumsal yapıyla ilişkili nüfus, kentleşme, eğitim, sağlık, siyaset, hukuk gibi unsurlar üzerinde etkileri deneyimlenmektedir. Bu çalışma söz konusu etkilere odaklanan betimsel bir durum analizidir. Bu etkiler Suriyeli sığınmacıların yoğunlaştığı metropol kentlerde, daha fazla görülmektedir. Sığınmacıların gıda, barınma gibi temel gereksinimleri ile eğitim ve sağlık hizmetleri alanında, on yılda alınan mesafe önemlidir. Alınan bu mesafelere rağmen eğitim çağı nüfusundakiler arasında okula gitmeyenler dikkat çekici olup, bir kayıp kuşağın oluşma olasılığı, üzerinde en fazla durulan konudur. Çalışma yaşamından kaynaklı sorunlar ve memnuniyetsizlikler, sığınmacıların sorun yaşadığı alanların başında gelmektedir. Sığınmacıların ucuz işgücü olarak görülmesi, Türk işçiler açısından öne çıkan endişedir. Bu endişeler sığınmacılara karşı zaman zaman olumsuz tutumlara da yol açabilmektedir. Suriyeliler ve Türkler üzerine yapılan alan araştırmalarında, sığınmacıların kalıcı olduğu iki grupça da önemli oranda kabul edilmektedir. Buradaki esas nokta, Suriyeli sığınmacılarla ortak geleceğin ve farklılıklarla birlikte yaşama kültürünün nasıl inşa edileceğidir. Dolayısıyla sonraki on yılları da etkileyecek olan sığınmacı nüfus için, partiler üstü yaklaşıma dayalı kısa-orta-uzun vadedeki politikaların yaşama geçirilmesi temel bir zorunluluktur.

Anahtar Kelimeler: Geçici Koruma, Suriyeli, Sığınmacı, Onuncu Yıl, Türkiye.

Abstract

Having witnessed the many immigration event in the history of Turkey, it has undergone a massive influx of Syrian asylum seekers number in the millions to reach the last decade. In the tenth year of a mass migration at this level, asylum seekers, Turkey's influence in social structure is an important debate. The effects of Syrian asylum seekers on factors such as population, urbanization, education, health, politics and law related to social structure are experienced. This study is a descriptive situation analysis focusing on these effects. These effects are more common especially for Syrian asylum seekers. These effects are more common in metropolitan cities where Syrian asylum seekers' are concentrated. The distance covered in ten years in the field of basic needs of asylum seekers such as food and shelter and education and health services is important. Despite these distances, those in the educational age population who do not attend school are remarkable, and the possibility of a lost generation is the most emphasized issue. Problems and dissatisfaction arising from working life are among the areas where asylum seekers caused problems. Seeing asylum seekers as cheap labor is a prominent concern for Turkish workers. These worries sometimes lead to negative attitudes towards asylum seekers. In field studies on Syrians and Turks, it is accepted by both groups that asylum seekers are permanent. The main point here is how to build a common future with Syrian asylum seekers and a culture of living together with differences. Therefore, for the asylum seeker population which will affect the next decades, it is a basic necessity to implement short-medium-long term policies based on a nonpartisan approach.

Keywords: Temporary Protection, Syrian, Asylum Seeker, Tenth Year, Turkey.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Orcid: 0000-0002-8236-4419, gazanfer.kaya@deu.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8236-4419

** Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, colakoglukubra@gmail.com,
Orcid: 0000000277215443

1. GİRİŞ

Suriyelilerin Nisan 2011’de Türkiye’ye giriş yapmalarıyla başlayan göçün, onuncu yılının içerisindeyiz. Suriye-Türkiye sınırında yüzlerle ifade edilen rakamlarla başlayan ilk göçler sonrasında, sınırdan geçen sığınmacı sayıları ciddi oranda artmıştır. Göçün onuncu yılında ise, Türkiye’de 3.6 milyon civarında Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Kuruluşunun yüzüncü yılına az bir zaman kalan Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde pek çok iç ve dış göçe tanıklık etmiştir. Bu bağlamda Türkiye göç deneyimi olan bir ülke olmakla birlikte; tarihinde bu kadar hız ve yoğunlukta bir göç dalgasıyla daha önce karşı karşıya kalmamıştı. Suriye’deki iç karışıklıklara ve Suriye devletinin politikalarına bağlı olarak ortaya çıkan bu göç dalgası hareketliliği, önce yakın coğrafyaya, sonrasında diğer kıta ve ülkelere yayılmıştır. Bir diğer deyişle Suriyeli göçü, küresel bir gerçeklik haline gelmiştir. Bu göç hareketliliğinde yoğunluk, Suriye ile sınırı olan ülkelerdedir. Suriyeli göçmenler, ülkelerinde artan iç karışıklıklar sonucu önce Türkiye’nin sınır kentlerine ve sonrasında da metropol kentlerine doğru bir hareketlilik içinde olmuşlardır. Bugün itibariyle Suriyeli sığınmacıların olmadığı kent yok olmakla birlikte, Suriyelilerin kentlerdeki oranları farklılık taşımaktadır. Suriyeli sığınmacılar, Türkiye’nin üç büyük kenti (İstanbul-Ankara-İzmir), Güneydoğu Anadolu’nun sınır kentleri ve Akdeniz Bölgesi’nin Hatay gibi sınır kenti ile bu bölgede yer alan Adana-Mersin gibi metropollerde yoğunluklu olarak yer almaktadırlar.

Son on yılda Suriyeli göçü ve Suriyeli sığınmacılar konusunda, ampirik ve teorik çerçevede önemli bir literatür ortaya çıkmıştır. Türkiye’de geçici koruma kapsamında yer alan ve Suriyelilerin, “geçicilik” durumunun “kalıcılık” boyutuna evrilmeye başladığı yapılan çalışmalarda ortaya konulmaktadır. Suriyeliler, içindeki buldukları ülkenin toplumsal yapısının bir parçası olup, bu yapıdan etkilendikleri gibi bu yapıyı da etkilemektedirler. Toplumsal bir yapı ekonomik, siyasal, demografik, mekânsal unsurlar ve aynı zamanda eğitim, sağlık, kültür ve hukuk alanlarına ilişkin unsurlardan meydana gelir. On yıldır Türkiye’de bulunan Suriyelilerin toplumsal yapının bu unsurları ile olan ilişkileri ve bu ilişkilerin meydana getirdiği etkileşimlerin analizi bu bağlamda önemlidir. Yine Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin Türk toplumu ile olan toplumsal kabul ve toplumsal uyum süreçlerinin boyutu da, kalıcılığa doğru giden bir nüfus açısından kritik bir durum ortaya koymaktadır. Bu çalışma toplumsal gerçeğin bir parçası olan ve üzerinde araştırmalara konu olan Suriyeli sığınmacı göçünün onuncu yılına ilişkin çok boyutlu bir sosyolojik durum değerlendirmesi ve analizidir. Bu değerlendirmeye bağlı olarak öne çıkan sorunlar analiz edilip, bu sorunların giderilmesi noktasında önerilerde bulunulacaktır.

2. ULUSLARARASI GÖÇMEN, SIĞINMACI VE MÜLTECİ

Göç, insanların mekânsal hareketliliğinin ötesi bir toplumsal gerçeklik taşır. Kıtalar, ülkeler arasında ve de ülkelerin sınırları içerisinde gerçekleşebilen göç deneyimi, toplumların yaşamında derin izler bırakır. Bu bağlamda Castles ve Miller’e göre göç toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylemdir. Bu eylem, göç alan ve göç veren iki toplumu da etkiler. Göç süresince göçmenler sadece buldukları fiziksel mekanı değiştirmezler. Kendileri ve ailelerinin hatta sonrasında gelecek olan kuşaklarının hayatlarında köklü bir değişim sürecini başlatırlar (2008, 29). Uluslararası Göç Örgütü’nün *Göç Terimleri Sözlüğü*’ndeki tanımına göre ise göç, uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler, aile birleşimleri ve ekonomik göçmenler dahildir (IOM-Uluslararası Göç Örgütü, 2013, 35-36). Göç türleri arasında uluslararası/ülkelerarası göç türü, hem içinde bulunan ülkedeki toplumsal yapıyla kurulan ilişkilerin çok boyutluluğu hem de göç edilen ülkedeki toplumsal uyum ve kabul süreçleri açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan ve ülke sınırları aşarak gerçekleşen dış göç yani uluslararası göç; ister gönüllü ister zorunlu nedenlerle olsun, içine girilen toplum ve göçmenler arasında birtakım uyumsuzlukların, çelişkilerin ve sarsıntıların yaşanmasını getirmektedir. Dil, din, kültür, eğitim gibi farklılıklar bu çelişkilerin/sarsıntıların daha da büyümesine kaynaklık edebilmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), göç tanımının dışında uluslararası göçü şu şekilde tanımlar: Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları. Dolayısıyla uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur (2013: 88). Uluslararası göçün faileri, uluslararası göçmenlerdir. Birleşmiş Milletler’in göçmen tanımına göre göçmen; sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir bireydir (IOM- 2013, 37). Bu bağlamda uluslararası göçmen, daha genel bir tanımlama olup, yasal yollarla gerçekleşen düzenli göçlerin dışında, başka bir devlete iltica ederek

mülteci olan veya sığınmacı olan kişileri de kapsamaktadır. Migrationdata 2019 verilerinde 271.6 milyon insanın, farklı nedenler sebebiyle anavatanı dışında göçmen olarak yaşadığı belirtilmektedir (Migrationdata, 2019).

Uluslararası göçmene ilişkin tanım kapsayıcı olmakla birlikte, göçmen vurgusu daha çok, ülkesini kendi isteğiyle ve daha iyi toplumsal ve ekonomik yaşam koşullarına erişmek isteğiyle terk ederek başka bir ülkeye yereleşen kişidir (Özgöker ve Doğan, 2019: 8). Uluslararası göçmenlik kapsamında, vatanlarından başta can güvenliği / yaşam hakkı olmak üzere zorunlu nedenlerle ayrılıp, başka ülkelere göç eden sığınmacı ve mültecilere ayrı bir vurgu yapmak gerekir. Altuğ'a göre mülteciler bir ülkedeki yabancıların bir parçasını oluştururlar ve kendi ülkelerinin koruması altında olmayan kişilerdir (Özgöker ve Doğan, 2019, 10). TDK sözlüğünde; sığınmacı kelimesinin karşılığı, "1. Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci. 2. Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse" (TDK, sozluk.gov.tr) olarak verilmiştir. Sığınmacı kelimesi tanımının karşılığında mülteci kelimesi verilse de hukuki boyut açısından farklılık vardır. Sığınmacı, birtakım gerekçelerle bir başka ülkeye sığınmış, koruma talep etmiş mültecilik başvurusunun sonucunu bekleyen kişidir. Mülteci ise sığınma talebi kabul edilmiş kişi olarak tanımlanabilir. Uluslararası Göç Örgütü'ne göre sığınmacı: Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler (2013, 74). Dolayısıyla başka bir devlet tarafından korunma talebiyle ülkelerini terk eden kişiler, genelde ulusal sığınma prosedürlerine uygun sığınma hakkı için başvuru yapmak zorundadırlar. Başvurunun sonucunu beklerken bu kişiler sığınmacı olarak nitelendirilir. Her sığınmacıya karar sonucunda mülteci statüsü verilmeyebilir, ancak her mülteci ilk adımda bir sığınmacı olarak adlandırılabilir (UNHCR, Mültecileri Korumak, 2017, 28). 1951'de Cenevre'de imzalanan *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme*'de mülteci kavramının tanımı şu şekildedir: *1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ilkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ilkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır* (http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf) Bu tanımlarla da görüleceği gibi uluslararası göçmen dar ve geniş anlamlarında kullanılan bir terim olup, geniş anlamıyla sığınmacı ve mültecileri de içermektedir.

3. SURIYE'DEN TÜRKİYE'YE GÖÇ

30 Nisan 2011 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin ilk sayfasında şöyle bir haber başlığı yer almaktaydı: *"Suriye'den Göç Başladı"*. 29 Nisan 2011 Cuma günü akşam saatlerinde, 252 kişilik Suriyeli bir grup Hatay'ın Yayladağı Cilvegöz Sınır Kapısından Türkiye'ye girdi ve sığınma talebinde bulundu (Dilek, 2018, 62). Bu ilk grubun göçü sonrasında binler, on binler ve yüzbinler sınırları aşarak Türkiye'ye göç ettiler. Suriye'den Türkiye'ye doğru gerçekleşen göçmen hareketliliği, on yılın sonucunda 3.6 milyon civarındaki Suriyelinin Türkiye'de yaşaması gerçekliğine dönüştü. Milyonlarca Suriyeli yerinden ederek kitlesel bir göç dalgasına dönüşen bu süreç nasıl başladı ve ne şekilde gelişti?

2010'da Tunus'da başlayan rejim karşıtı isyanlar; kısa sürede Mısır, Libya, Suriye başta olmak üzere Arap coğrafyasına yayılmıştır. Bu hareket bazı ülkelerde rejim değişikliği yaşanmasıyla sonuçlanırken bazı ülkelerde hala devam eden iç savaşlara neden olmuştur. Suriye'deki yankıları ise 2011 yılının Mart ayında iç karışıklıklarla kendini göstermiştir (Afad, 2017, 11). 2011 yılında rejim karşıtlarının çatışmasının iç savaşa dönüşmesinin ardından Suriyeliler öncelikle komşu ülkelere sığınmışlar ve yıllar geçtikçe sayısal olarak büyümüşlerdir. Nisan 2020 verilerine göre beş komşu ülkeye (Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak Mısır) sığınan ve kayıtlı olan Suriyelilerin sayısı 5.563.101'dir. Bu nüfusun % 64.5'i, 3.587.578'i Türkiye'dedir (UNHCR: Syria Regional Refugee Response). 2011 sonrasında başka ülkelere sığınan Suriyelilerin sayısının en az 6.6 milyon olduğu belirtilmektedir (Erdoğan, 2019, 2). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Suriyelilerin göçünü, "yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası" olarak nitelendirmiştir (Erdoğan, 2015, 317).

Yıl	Sayı
2011	252
2012	14.237
2013	224.655
2014	1519286
2015	2503549
2016	2834441
2017	3426786
2018	3623192
2019	3.576370
2020	3.612.574

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma>

2011 yılında başlayan Suriyeli göçüne bağlı olarak 9 Haziran 2011'de Altınözü ve 12 Haziran 2011'de Boynuydoğan çadır kentleri kurulmuştur (Dilek, 2018, 66). 14 Haziran 2011'de AFAD'ın açıklamasına Hatay Yayladağı ve Altınözü'nde kurulan kamplardaki Suriyelilerin sayısı 8538'di (Dilek, 2018, 70). 2011 yılının Nisan ayından başlayarak Suriye'den girişlerde açık kapı politikası çerçevesinde sığınmacıların geçişine izin verilmiş olup, bu süreçte Türkiye'nin Suriye hükümeti ile ilişkileri henüz kopmamıştı. Mart 2011'de Türk hükümeti, Esad'ı göstericilere karşı sert müdahaleden vazgeçmeye ikna etmek için çaba gösterdi. Ayrıca dönemin Başbakanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun bekledikleri reform paketi Esad tarafından kabul edilmemiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler hızlı bir bozulma sürecine girmiştir (Kirişçi ve Karaca, 2015, 306-307). Bu girişimlerin de olduğu bir süreçte yüzlerle başlayan sığınmacı göçmen sayısı aynı yıl içinde binlere ulaşmıştır. 2012 yılında sığınmacı sayısı on binli rakamlara ulaştığı dönemde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, yüzbin rakamını ifade ederek, Türkiye'deki Suriyeli sayısının yüzbini aşması durumunda, olayın bölgesel bir kriz olmaktan çıkarak, uluslararası bir kriz olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir ("Suriyeli sayısı 100 bini geçerse...", Sabah Gazetesi, 20 Ağustos 2012). Tablo 1'e göre Suriye'den Türkiye'ye olan sığınmacı sayısında yıllara göre en büyük artış 2014 ve 2015 yıllarında olmuştur. 2014 yılında bir önceki yılın rakamına yaklaşık 1.3 milyon kişi, 2015'te ise bir önceki yılın rakamına yaklaşık 1 milyon kişi eklenmiştir. 2015-2017 yılları arasında Suriyeli göçmenlerin toplamına eklenen sayılar yüzbinlere düşmüş olup, 2018-2020 yılları arasında ise artış veya azalış çok sınırlı bir düzeyde (on binli rakamlarda) gerçekleşmiştir.

Suriyeli göçmenlere ilişkin yukarıdaki verilere bakıldığında, 2014 yılı kritik bir yıl (Dilek, 2018: 86) ve de Avrupa'nın da yaşadığı Suriyeli mülteci krizinin başladığı yıl (Erdoğan, 2020) olarak da ifade edilmektedir. 2014 yılından önce Türkiye'ye olan göçün temel nedeni Esad yönetimi ve rejim karşıtı güçlerin arasındaki çatışmalardı. 2014 yılı ile birlikte Türkiye'ye yönelik göçün temel nedeni, Suriyelilerin IŞİD teröründen kaçmalarıydı (Dilek, 2018: 86). Bu kaçış ile hedeflenen yalnızca çevre ülkelere sığınmak olmayıp, aynı zamanda Avrupa'ya kara ve deniz sınırı olan Türkiye üzerinden mülteci olarak sığınmaktı. Dolayısıyla sığınmak için ilk tercih edilen komşu ülkelere biri olan Türkiye, üçüncü bir ülkeye geçiş öncesi transit ülke görevi görmüştür. Nitekim bu dönemde Türkiye'nin başta İzmir, Balıkesir, Aydın, Edirne gibi illeri, 2014-2015 yıllarında Avrupa'ya geçmeye çabalayan uluslararası göçmenlerin akınlarına uğramıştır. İzmir Yeniasır Gazetesi'nin haberine göre Ege Denizi'nde 2014'te 12 bin 884 kaçak göçmen yakalayan Sahil Güvenlik Komutanlığı 2015'in ilk 8 ayında yakaladığı göçmen sayısı 44 bin 155'tir. Botları veya tekneleri batan mültecilerin bir kısmı ölüyor, binlercesi de ölümün kıyısından kurtarılmıştır (<https://www.yeniasir.com.tr/yasam/2015/09/06/multeci-draminin-merkezi-basmane>).

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar konusunda uyguladığı temel yaklaşım "açık kapı politikası" olmuştur. Bu politika, Türk hükümetinin, zulüm ve savaşta kaçan insanlar için sınırlarının açık olduğunu ve öyle kalacağını, gelenlerin Türkiye'deki temel ihtiyaçlarının karşılanacağını ve kimsenin zorla geri gönderilmeyeceği yaklaşımına dayanmaktadır. Ancak bu politika, son beş yılda Avrupa'ya geçen ve Suriyeli olmayan 1 milyon kişinin kontrolsüz geçişini yartmıştır (Erdoğan, 2018a, 227). Avrupa Birliği'nin 2014-2015 yıllarında Avrupa ülkelerine olan yoğun mülteci akınından sonra, mültecileri Avrupa'ya geçirmeme ve de verecekleri ekonomik desteklerle Türkiye'de tutma politikası öne çıkmıştır. Türkiye'nin bu süreçte sınır geçişlerini en aza indirme çabaları görülmüştür. Nitekim, Göç Genel Müdürlüğü'nün istatistiklerine göre 2015 146.485, 2016'da 174.466, 2017'de 175.752, 2018'de 268.003 ve 2019'da 454.662 düzensiz kaçak göçmen yakalanmıştır (www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri). 2015-2019 yıllarında yakalanan toplam

düzensiz göçmen sayısı 1.219.368 kişidir. Bu ciddi sayıdaki yakalanan düzensiz kaçak göçmen verileri de ortaya koyduğu gibi, Suriyelilerin dışında daha yoğun olarak Asya-Ortadoğu-Afrika ülkelerinden gelen mülteciler, Türkiye'yi transit bir göç ülkesi olarak görmektedirler. Bu bağlamda şu saptamayı da yapalım: Türkiye sadece doğudan batıya değil, güneyden kuzeye de bir göç köprüsüdür. Türkiye, AB'nin sığınmacılar için vermiş olduğu ekonomik destek sözünü yeterince tutmadığı dönemlerde, Batı sınırlarını açma kartını öne sürmüştür. Hürriyet Gazetesi'nin haberine göre İçişleri Bakanı Soylu, gazetecilerle göç konulu toplantıda bir araya gelmiştir. Soylu bu toplantıdan AB'nin sığınmacılar ile ilgili politikalarını eleştirmiş ve "İzmir'i açsak günde 35 bin kişi Avrupa'ya gider" demiştir (Hürriyet Gazetesi, 03 Ağustos 2019). 29 Şubat 2020'de Suriye'de Türk askerlerinin şehit edilmesinin ardından, Türkiye, Avrupa'ya sınır kapılarını belli bir süre açmış ve Avrupa'ya yüzbinlerce mülteci geçiş yapmıştır. Erdoğan, *Onuncu Yılında Türkiye'deki Suriyeliler* adlı yazısında, Avrupa'ya mülteci akınında Suriyelilerin konumunu şöyle değerlendirmiştir. Türkiye'de hayatın kurulması ve diğer getirileri de Suriyelilere yeni bir hayat için cesaret vermektedir. Bu aşamadan sonra ne güvenli bölgelerin kurulması ne de rejimin yıkılması Türkiye'deki Suriyelilerin kapsamlı gönüllü geri dönüşünü sağlayamayacaktır. Geri dönüş artık bir istisna olarak görülebilir. Hatta Türkiye'deki Suriyelilerin içinde Avrupa'ya geçmek isteyenlerin oranı da artık çok azalmıştır (Erdoğan, 2020).

Suriyelilerin Türkiye'ye göç son yıllarda hız kaybetse de hala devam etmektedir. Dolayısıyla Suriye'deki iç karışıklıklar sonrası Türkiye'ye yönelen son dönem kitlesel Suriye göçünün (3.6 milyon civarı nüfusun), ülke demografyası ve sosyolojisi üzerinde önemli etkileri oluşmaya başlamıştır. Günümüzde zaman zaman sınır bölgesinde yaşanan yeni gelişmelere ve potansiyel göçmenlere bakarak, Türkiye'ye olabilecek olası göç dalgaları da beklenebilir. Örneğin sınırın hemen yakınındaki Atme Kampında yüz binlerce Suriyeli bulunmaktadır. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 2018 tarihli "*Türkiye'deki Suriyeliler Özel Raporu*"nda şu ifade ve öngörüler çarpıcıdır: "Hem sınır bölgelerinden devam edebilecek muhtemel geçişler hem de yeni doğumlar sonucu doğal nüfus artışı bu konuda etkili olacaktır. Sayının artışında bir başka konu da ileride yaşanacak olan "aile birleştirmeleri"dir. Bu çerçevede on yıl sonra Türkiye'de 4-5 milyonu aşkın bir Suriyeli nüfus olması ihtimali yüksek görünmektedir" (2018, 196). Dolayısıyla onuncu yılına girilen bu denli büyük kitlesel göçün ve kalıcılığa doğru evrilen Suriyeli sığınmacı göçmenlerin Türkiye'nin toplumsal yapısındaki etkilerinin analizi önemlidir

4. TÜRKİYE'NİN TOPLUM YAPISINDA SURİYELİLERİN ONUNCU YILI

4.1. Nüfus ve Kentler

Suriye'deki iç savaş ve karışıklıklar sonrasında gerek Suriye'nin nüfusu, gerekse de göçlerle ağırlıklı olarak çevre ülkelerin nüfusu bu süreçten etkilenmişlerdir. Nitekim Türkiye aldığı Suriyeli nüfusu ile dünyada en fazla sığınmacı/mültecinin yaşadığı ülke konumuna gelmiştir. Bu kısımda göç eden Suriyeli nüfusunun özelliklerine ve bu nüfusun Türkiye kentlerindeki yerleşimine bakılacaktır.

Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımları

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.947.928	1.670.990	3.618.918
0-4	255.845	247.129	502.974
5-9	282.584	259.466	542.050
10-14	203.336	184.421	387.757
15-18	142.004	118.486	260.490
19-24	286.260	212.543	498.803
25-29	202.782	147.803	350.585
30-34	159.058	115.893	274.951
35-39	118.943	96.797	215.740
40-44	84.693	75.701	160.394
45-49	60.428	57.203	117.631
50-54	49.804	48.873	98.677
55-59	37.989	37.978	75.967
60-64	28.424	29.263	57.687
65-69	20.323	20.736	41.059
70-74	7.732	8.705	16.437
75-79	3.792	4.667	8.459
80-84	2.190	2.912	5.102
85-89	1.081	1.509	2.590
90+	660	905	1.565

*16.09.2020 itibarıyla

16 Eylül 2020 itibarıyla Türkiye’de kayıtlı Suriyeli göçmen nüfusunun yaş ve cinsiyet dağılımlarını gösteren yukarıdaki tabloya göre, toplam kayıtlı Suriyeli sayısı 3.618.918’dir. Bu tabloya göre erkek nüfus oranı 1.947.928 (% 53.8) ve kadın nüfus oranı ise 1.670.990 (% 46.2) şeklindedir. Yaş dilimlerinde 59 yaşa kadar erkekler fazla olmakla birlikte, 45-59 yaşları arasındaki aralıklarda kadınlarla erkekler arasındaki sayısal fark oldukça azdır. 60 yaşından itibaren ise kadınların sayısı fazladır. Yaş aralıklarındaki erkek nüfusun kadınlardan hem sayısal hem de oransal olarak fazla olduğu aralıklar, genç ve genç yetişkin yaşlar olarak nitelendirilebilecek 19-24, 25-29 ve 30-34 yaş aralıklarıdır. Erdoğan bu farkı, göç ve iltica durumlarındaki, yalnız genç erkeklerle açıklamaktadır (2018b, 25). Yukarıdaki tabloya göre 18 yaş ve altı Suriyeli sayısı 1.693.271 olup, genel toplam içindeki oranı % 46.7 gibi yüksek bir düzeydedir. 18 yaş ve altı nüfus Suriyeli sığınmacıların neredeyse yarısı kadardır. 65 yaş üstü yaşlı nüfus oranının arttığı Türkiye’de nüfusuna eklenen 3.6 milyon civarındaki Suriyeli nüfus içinde önemli oranda çocuk ve genç nüfus dikkat çekicidir. Üstelik 19-24 ve 25-29 yaş aralıklarında olan 849.388 bin sığınmacıyı da genç nüfusu dahil edilerek yapılan hesaplamada, çocuk ve genç nüfusun toplam oranı % 70.2 gibi önemli bir orana yükselmektedir. Bu sayı ve oranlar Suriyelilerin yaş ortalamasına da yansımaktadır. Mülteciler Derneği’nin 31 Aralık 2019 verilerine göre Suriyelilerin yaş ortalaması 22.6’iken, Türkiye nüfusunun yaş ortalaması ise 32.4’tür (<https://miltteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>). Ayrıca yukarıdaki tabloya göre okul çağındaki nüfus (5-18 yaş aralığı) 1.190.297 kişi olup, toplam nüfusun % 32.8’ine karşılık gelmektedir. Bir diğer deyişle her üç sığınmacıdan biri okul çağındaki çocuklardan oluşmaktadır. Türkiye’de doğan Suriyeli bebekler gerçekliği üzerinde de ciddi durulması gereken bir konudur. Kamu Denetçiliği Kurumu’nca hazırlanan “Türkiye’deki Suriyeliler” özel raporuna göre de 2011-2017 yılları arasında Türkiye’de 276 bin 158 Suriyeli bebek doğmuştur (2018: 153). Sağlık Bakanlığı’nın verilerine göre ise 2018’de 140 bin Suriyeli bebek Türkiye’de doğmuştur (Erdoğan, 2019: 8). İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ise 19 Eylül 2019 tarihinde yaptığı açıklamada Türkiye’de doğan Suriyeli bebek sayısının 450 bin civarında olduğunu belirtmiştir (<https://miltteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>). Bu rakamlar Suriyeli sığınmacılara ilişkin gelecek planlamaları yapılırken üzerinde önemle duurulması gereken bir noktadır. Suriyeli bebek ve çocukların sayıca çokluğu eğitim ve ana sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesinde, erişiminde ve ulaşımında kolaylık sağlanması gerektiğini göstermektedir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre 3.6 milyon civarındaki sığınmacı nüfusun 598777’si yani sadece % 1.6’sı geçici barınma merkezlerinde yaşamaktadır (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma>). TBMM’nin Mart 2018’de hazırlanan Göç ve Uyum Rapor’unda yer verilen bilgilere göre; geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyeliler ekonomik durumu en zayıf kesimi oluşturmakta olup; temel insani hizmetler sunulmakta ve bu hizmetler için hiçbir bedel alınmamaktadır (2018, 244-245)

Tablo 3: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

16 Eylül 2020 tarihli verileri içeren yukarıdaki haritada Suriyeli sığınmacıların en fazla nüfusa sahip olduğu ilk on ili verilmekle birlikte; Türkiye'nin 81 kentine, özellikle de metropol kentlerine yerleşen kent sığınmacıları söz konusudur. Şentürk'ün belirttiği üzere, Suriyeli sığınmacılar, yakın tarihte geri dönüş ümidiyle başlangıçta sınıra yakın mülteci kamplarına yerleşmişler, savaşın yaygınlaşması ve artan kitlesel göçlerle Türkiye şehirlerine yerleşmeye yönelmişlerdir. Bu durum kentsel altyapılar için büyük bir yük oluşturmuştur (2020: 14). Mülteci kampları dışında yaşayan Suriyelilerin % 62'si ev veya apartman dairelerinde yaşarken, % 32'si harabe yapıları mesken tutmuşlardır (Şentürk, 2020, 17). Yüksek konut kirasını karşılayabilmek adına sıklıkla birden fazla ailenin tek bir daireyi paylaştıkları da önemli bir gerçektir. Nitekim İstanbul'da yaşayan Suriyelilerin durumuna ilişkin bir araştırmanın sonuçlarına göre, kentteki Suriyelilerin % 56.5'i bir ailenin yaşadığı evde kalmaktayken, % 29'u iki ailenin paylaştığı bir konutta kalmaktadır. Suriyeli sığınmacıların % 10,5'i üç ve % 4'ü ise dört veya daha fazla ailenin paylaştığı bir konutta yaşamaktadır (Kaya ve Kıracı, 2016, 18). İstanbul resmi rakamlarla (509.753) en fazla Suriyeli nüfusa sahip ildir. Erdoğan'a göre İstanbul'daki Suriyeli sayısı resmi rakamların ötesindedir. Uluslararası Göç Örgütü'nün çalışmasına göre, başka illerde olduğu halde İstanbul'da yaşayan Suriyeliler ile bu sayı 961 bine ulaşmaktadır (Erdoğan, 2020). İstanbul'u sırasıyla 451.354 ile Gaziantep, 436.122 ile Hatay, 421.652 ile Şanlıurfa, 248.815 ile Adana, 217.508 ile Mersin izlemektedir. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler ağırlıklı olarak Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinin sınıra yakın illerinde yaşamaktadırlar. Kilis bu iller arasında nüfusa oranla en çok Suriyeli barındıran ildir. Kilis'in nüfusu 142.490'iken Suriyeli sayısı 108.713'tür. Mevcut Kilis il nüfusunun % 76.30'una karşılık gelen bir Suriyeli sığınmacı vardır (Goc.gov.tr, Geçici Koruma Verileri). Kilis'de yerel nüfusun çok büyük çoğunluğunu Türk kökenli vatandaşlar oluşturmaktadır. Buna karşılık şehre yerleşen Suriyelilerin büyük çoğunluğu Arap kökenlidir. Dolayısıyla şehirde farklı dil ve kültüre sahip iki toplumun kısa süre içinde bir arada yaşamak durumunda kalmasının yarattığı sıkıntılar görülmektedir (Oytun ve Gündoğar, 2015, 24). Dolayısıyla Türkiye nüfusunun % 4.3'üne karşılık gelen kitlesel Suriyeli sığınmacı göçünün hem nüfus kompozisyonu hem de kent yerleşimleri üzerinde önemli etkileri olmuştur.

4.2. Ekonomi ve İşgücü

Türkiye'de 1980'li yıllarda uygulamaya konan neoliberal ekonomi politikalara bağlı olarak hızlanan kırsal yapıdaki çözülme, metropol kentlerine olan göçü arttırmıştır. 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu'da yoğunlaşan terör olaylarının, metropol kentlere olan göçte etkisi de göz ardı edilemez. Suriyelilerin Türkiye'ye olan göçünün başladığı 2011 yılında, Türkiye nüfusunun yaklaşık % 75'i kentlerde yaşamaktaydı. İç göçle oluşan önemli bir nüfusun mekanı olan Türkiye kentleri; artan yoksulluk, işsizlik, gelir uçurumu ve eşitsizlik göstergelerinin de mekanları haline gelmişlerdir. Böyle bir ortamda Türkiye'ye yönelen Suriyeli göçü önce yüzlerle başlamış ve 3 yıl sonra (2014) ise 1.5 milyona ulaşmıştır. Öngörülemeyen bu sığınmacı sayısı sonraki yıllarda daha da artarak 3.6 milyona olmuştur. Türkiye'nin savaştan ve ülkelerindeki koşullardan kaçmak zorundan kalan sığınmacılara uyguladığı açık kapı politikası ve üstlendiği insani sorumluluk; milyonlarca insanın başta gıda, giyim, barınma, ısınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını sağlamıştır. Söz konusu gereksinimlere eklenen eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlar da, Türkiye ekonomisine önemli maliyet getirmiştir. Her ne kadar Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'lerden sınırlı yardımlar gelse de Türkiye, Suriyeli sığınmacılarının maliyetinin ağırlığıyla yıllardır karşı karşıyadır.

Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin toplam nüfusu içinde, aktif çalışma nüfusu yaşında yani 15-64 yaş aralığında olanlar 2 milyonun üzerindedir (Erdoğan, 2019, 7). Milyonlarca Suriyelinin işgücü piyasına katılma şartı, yayınlanan kanun çerçevesinde belirlenmiştir. 4817 Sayılı *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında*

Kanun kapsamında Türkiye’de bulunan sığınmacıların çalışabilme koşulları netleştirilmiştir. Suriyeli göçü sonrasında bu kanun hakkında yeni bir düzenleme yapma ihtiyacı doğmuştur. Oturma izni olan Suriyelilere bu süreyi aşmamak kaydıyla çalışma izni verilmiştir (Erdoğan, 2018a, 79). Yasal düzenlemeye ilişkin detaylar “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” resmi gazetede 15 Ocak 2016’da yayınlanmıştır. Bu kapsamda işverenlerin Suriyeli istihdamına kota getirilmiştir. İşyerindeki Geçici Koruma Kapsamındaki yabancı, aynı işyerindeki Türk çalışanın yüzde onunu geçemez (Madde 8) (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>). Bu tarihe kadar Suriyeliler aldıkları yardımlar dışında, geçinmek için kayıt dışı ekonomide ucuz işgücü olarak çalışmak durumunda kalmışlardır. Türkiye’de nitelikli işgücü potansiyeli olan Suriyelilerin denklik belgelerinin veya çalışma izinlerinin olmayışı bu kişileri kayıt dışı sektörde çalışmaya itmiştir. Suriyeli nitelikli işgücü gelişmiş ülkelere göç etmişlerdir. Türkiye’de çalışma izni konusunda gecikmeli alınan bu karar neticesinde nitelikli işgücünü çekilmesinde gecikme yaratmıştır (Aslantürk ve Tunç, 2018, 143). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın yayınladığı istatistiki bilgilere göre 2016’daki yönetmelikten sonra çalışma izni alan Suriyeli sayısı şu şekildedir: 2016’da 13.290, 2017’de 20.966, 2018’de 34.573 (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yabancıların Çalışma İzinleri). Bu verilerin de ifade ettiği gibi çalışma iznine sahip olan Suriyeli sayısı oldukça sınırlıdır. Türkiye’de hükümetlerin kayıtlı çalışmayı teşvik programlarına ve de kayıt dışı çalışmayı denetleme çabalarına rağmen, kayıt dışı çalışma oranlarının yüksek olduğu bir emek piyasasına yüz binlerce Suriyeli de eklenmiştir. Aslantürk ve Tunç’un belirttiği üzere, Suriyelilerin de kayıt dışı çalışıyor ve de güvencesiz çalışma koşullarına karşı koyamıyor olmaları, işverenlerin emek gücü üzerindeki sömürsünü kolaylaştırmaktadır. Kayıt dışı çalışan Suriyelilere çocuk işçiler de dahildir. Suriyeli ailelerin düşük ücretlerle ve birçok belirsizlik içerisinde yaşıyor oluşu çocukları da çalışmaya itmiştir. Bu durum gelecek projeksiyonda kayıp bir nesil olarak da görülebilir. Suriyelilerin ülkemizde kalıcı olabileceği ihtimali düşünüldüğünde kayıp nesilin Türkiye için olumsuz sonuçlar doğurabileceği söylenebilir (2018: 175). Türkiye’de gayriresmi olarak iş piyasasına katılan Suriyeli göçmenlerin sayısının 800 bin ile 1.2 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir (Şentürk, 2020, 22). Lordoğlu’na göre Suriyeliler işgücü piyasasında daha çok bağımlı olarak çalışmaktadır. Bu sektörlerin başında; inşaat, tarım, ticaret ve sanayi gelmektedir. Bağımlı çalışma koşullarında Suriyelilerin sıklıkla karşılaştığı bir sorun ise yerli işçinin yarısı kadar ücret almalarıdır. Düşük ücrete çalışmak zorunda bırakılmalarının yanında bazı durumlarda hak ettikleri ücretleri ödenmek istenmemektedir (2017, 126-127).

Suriyeliler iş bulmak amacıyla ülkenin ekonomik merkezlerine yönelmektedirler. Suriye sınırına yakın Gaziantep ve Adana’nın yanı sıra, Suriye ile doğrudan coğrafi ve kültürel bağı olmayan İstanbul, Bursa, Konya ve Kayseri gibi ekonomik cazibe merkezleri Suriyeli göçmenleri çekmektedir (Şentürk, 2020: 15). Suriyelilerin yerleşim yeri tercihlerinde geçimlerini sağlayabilecekleri ve çalışma olanakları görece daha iyi olan yerleri daha ziyadesiyle tercih ettikleri bulgulanmıştır (Çalışkan, 2020, 1201). Suriyelilerin, işgücü piyasasında kendine yer bulması yerel halk tarafından kaygıyla karşılanmıştır. Nitekim Suriyeliler, işimizi elimizden alıyorlar, işgücünü ucuzlatıyorlar ifadeleri yerel halkta kaygılara neden olmuştur. Nitekim Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana gibi illerde Suriyeli işçiler protesto edilmiştir (Erdoğan, 2018a: 82). Buna benzer bir şekilde İzmir’in Bornova İlçesinin Işıkkent Ayakkabıcılar Sitesi’nde çalışan işçiler Suriyeli işçileri ucuza çalıştırdıkları için, Türk işçiler tarafından protesto edilmişlerdir (Milliyet Gazetesi, 23.05.2013). Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye ekonomik etkileri üzerine yapılan bir alan araştırmasının bulgularına göre, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep’te yaklaşık olarak beşte dördü ücretlerdeki azalmayı mültecilerle ilişkilendirmektedirler. Kilis’te ise mülakat yapılanların yarısı ücretlerdeki azalma için mültecileri suçlamaktadırlar (Öztürkler ve Göksel, 2015, 18).

Suriyelilerin ekonomi alanında işveren olarak da yer almaktadır. Suriyeli işletmeci de üretim tesislerini, kimi zaman tüm personeli ile birlikte Türkiye’ye kaydırmıştır. Bundan bilhassa iç savaş öncesinde Suriye ile yakın ticari ilişkiler kuran Gaziantep ve Mersin kentleri istifade etmiştir. Diğer yandan pek çok Suriyeli Türkiye’de şirket ve işyeri kurma yoluna gitmektedir (Şentürk, 2020, 15). Türk-İş’in, Ticaret Bakanlığı’na dayanarak verdiği rakamlara göre Türkiye’de Suriyelilerce kurulmuş işletme sayısı 15 bin civarındadır (Şentürk, 2020, 23). Suriyeli göçünün onuncu yılında sığınmacıların ekonomiye ve de işgücü piyasasına etkileri üzerinde en çok durulan konuların başında gelmektedir. Türkiye’de ekonomik göstergelerin istenen düzeylere erişememesi ve de işsizlik, yoksulluk, gelir uçurumu gibi sorunların varlığı toplumun geniş kesimlerince deneyimlenirken; çalışma yaşındaki yaklaşık 2 milyon sığınmacı ise çoğunlukla ekonomi ve işgücü piyasasında dezavantajlı bir konumu deneyimlemektedirler. Erdoğan tarafından Suriyeliler üzerine yapılan araştırmada, Suriyelilerin en fazla sorun yaşadığı alanların başında çalışma yaşamından kaynaklı sorunların (% 36.2) geldiği bulgulanmıştır (2020, 141).

4.3. Eğitim

Eğitim, toplumsal yapının en temel kurumlarından biri olup, toplum nüfusunun bütününe ilgilendiren bir özelliğe sahiptir. Özellikle dünyanın karşı karşıya kaldığı Covid 19 pandemi süreci, eğitimin ve özellikle de okul ortamında verilen yüz yüze eğitimin ne denli değerli olduğunu göstermiştir. Uluslararası göç sürecinde, özellikle okul çağındaki göçmen çocuklarının eğitimi, hem aileler hem de göç edilen ülkeyle olan ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimler açısından son derece önemlidir. Kitlesel göçün ardından Türkiye’de bulunan 18 yaş ve altı Suriyeli sığınmacıların sayıları Tablo 2’de de görüldüğü üzere neredeyse sığınmacıların yarıya yakın (% 46.7) bir oranına karşılık gelip, bu oran eğitim sürecinin önemini daha da öne çıkarmaktadır.

Göçün ilk yıllarında Suriyeli çocukların eğitimi geçicilik üzerinden yapılandırılmıştır. 01.08.2012’de dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer bu konuya ilişkin yaptığı açıklamada, derslerin Arapça verileceğini, çocukların eğitimini ihmal etmemekle birlikte ailelerin Türkiye’de kalmalarını pekiştirecek bir tavırdan da uzak olduğunu belirtmiştir (“Sözleşmeli Öğretmenlik Tarih oldu”, <https://www.haberler.com/>). Bu açıklama yapıldığında Türkiye’de onbinli rakamlarda sığınmacı vardı. Dolayısıyla göçün ardından geçen kısa süre zarfında geri dönüşün olacağı görüşü hakimdi. Suriye’deki gerginliğin büyümesi ve göçün artarak devam etmesiyle eğitim politikalarında da yeni kararlar alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Suriyeli çocukların eğitimiyle ilgili yayınlanan ilk genelge “Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler” adıyla 26 Nisan 2013’de yayınlanmıştır. Bu genelgeyle kamp dışarısında kentlere dağılmış olan Suriyeli çocuklara yönelik etkinlik düzenleyen mekanların tespit edilmesi planlanmıştır. 26 Eylül 2013’de yayınlanan “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” başlıklı genelge ile okul çağındaki Suriyeli çocukların eğitiminde standartın oluşturulmasına yönelik adım atılmıştır. Sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı 23 Eylül 2014’de “Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetler” başlıklı genelge ile Suriyeli çocukların eğitime erişim kural ve kanalları belirlenmiştir (MEB, Unicef, 2017, 60).

Milli Eğitim Bakanlığı, 2016 yılında “Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü” bünyesinde “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı” oluşturmuştur (MEB: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2016). Başkanlık bünyesinde savaş travması yaşamış olan Suriyeli çocukların okullaştırılmasının sağlanacağı açıklanmıştır. Ayrıca eğitim ortamına dışlanmaya maruz kalmadan uyum sağlayabilmeleri için okul yönetim, öğretmen ve personele eğitimler verileceği belirtilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 22 Ağustos 2016). Türkiye’de bulunan Suriyeli çocukların eğitime erişimlerini iyileştirmek için uluslararası kapsayıcılığı bulunan çeşitli projeler geliştirilmiştir. Bu projelerden biri kısaltması PIKTES (Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi) olup, bu proje Milli Eğitim Bakanlığı ve Avrupa Birliği ortaklığınca gerçekleştirilmektedir. Bu proje Avrupa Birliği tarafından fonlanmakta ve 03.10.2016 yılında 26 ilimizde halen uygulanmaya devam etmektedir. 2018 Aralık ayında 2. Fazına başlayan proje 2021 Aralık ayına kadar sürdürülecektir. Suriyeli çocukların sosyal uyumunu geliştirmek için dil eğitimleri, uyum faaliyetleri, kırtasiye yardımı gibi çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir (Piktes, 2020). Bir diğer önemli proje ise Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) 2003 yılından itibaren ülkemizde uygulanan bu proje 2017 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türk Kızılay, UNICEF işbirliği ile Türkiye’de bulunan geçici koruma kapsamındaki okul çağındaki çocukları da kapsayacak şekilde genişletildi. Proje kapsamında okullaşma oranını arttırmak, ailelere maddi eğitim desteği ile okul hayatlarının sürdürülebilir olması hedeflenmiştir. Çocukların yaş, cinsiyet ve sınıfına göre yardım miktarı belirlenmiştir. Bu proje Avrupa Birliği, Norveç ve ABD tarafından fonlanmaktadır (UNICEF, Şartlı Eğitim Yardımı). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli çocukların eğitim hayatına katılmasındaki önemli bir engel olan maddi sınırları aşma konusunda geliştirilen projeler oldukça önemlidir.

Suriyeli çocukların kamplarda ve kamp dışında eğitimine devam edebilmesi için Geçici Eğitim Merkezleri (GEM); Milli Eğitim Bakanlığı ve sivil toplum kuruluşlarının desteğince açılmıştır. 2018 yılı sayılarına göre Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı 228, sivil toplum kuruluşlarına bağlı 90 geçici eğitim merkezi vardır (Yapıcı, 2019: 12). Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında yer alan Suriyeli çocuklar barınma merkezlerinde bulunan geçici eğitim merkezlerinde (GEM), barınma merkezi dışındakiler ise yine geçici eğitim merkezlerinde kamu ve özel okullarda eğitim alabilmektedir (<https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>). Yapıcı’ya göre Geçici Eğitim Merkezleri, ismininden anlaşılacağı üzere geçicilik üzerinden bir eğitim modeli tasarlamıştır. Suriye’de yükselen gerginlik ve göç akışının devamlı olması belirsizlik durumunu yaratmış böylesi bir eğitim çözümüne gidilmiştir. Geçici Eğitim Merkez’nin yürüttüğü eğitim programı Türkiye’de kalma ve olası geri dönüş için uyum sağlayabilecek şekilde tasarlanmıştır. Merkez’de yürütülen eğitim dili Arapça olarak belirlense de yoğun Türkçe dersleri de

verilmektedir. Suriyeli çocukların okullara uyum sağlaması konusunda merkezlerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir (2019, 10-11).

2016 yılında Geçici Eğitim Merkezleri'nin (GEM) kapatılması gündeme gelmiştir. Ercan Demirci (Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı) bu konuya ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. 2016 yılında yapılan açıklamaya göre; Geçici Eğitim Merkezi'nde yürütülen eğitimin Türkiye eğitim sistemine eklenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Suriyeli öğrencilerin Türkiye'deki eğitim sistemine entegrasyonu kolaylaştırması için Türkçe dil bilgisi ve müfredat yeterliliği 3 sene içerisinde kazandırılacak ve Geçici Eğitim Merkezi (GEM) misyonunu tamamlamış olacaktır. Geçici Eğitim Merkezi'nde eğitim gören öğrenciler okullara yerleştirilecektir (MEB, 2016: www.meb.gov.tr). Dolayısıyla Suriyeli çocukların Türkiye eğitim sistemine uyumlarının sağlanması için öğrencilerin GEM'lerden devlet okuluna yönlendirilmesine karar verilmiştir. Türkiyeli ve Suriyeli çocukların aynı okulda ve sınıfta eğitim almaya başlaması toplumsal uyumu kolaylaştırıcı bir katkısı olabilir.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye'de eğitim sistemindeki mevcut durumunu istatistikî veriler üzerinden değerlendirmek gerekmektedir. MEB'in verilerine göre 2014-2015 yılı eğitim çağı nüfus 756 bin iken 2019-2020 yılında 1.082.172'dir. 2019-2020 yılında eğitime erişimi sağlanan öğrenci sayısı 684.919 yani % 63.29'dur. 2014-2015 yılında Suriyelilerin okullaşma oranı % 30.42'dir (Hayat Boyu Öğrenme, İnternet Bülteni, 2020). Bu veriler sığınmacıların okullaşması açısından ve de artan sığınmacı sayısı da dikkate alındığında, beş yılda önemli bir yol alındığını gösteriyor. Bu gelişmelere rağmen % 37'lik bir orana karşılık gelen okul çağı nüfusu, örgün eğitimden uzaktır. Yine MEB'in 2019-2020 yılı verilerine göre okul çağındaki Suriyeli çocukların okul öncesindeki okullaşması % 30.77, ilkokulda % 88.80, ortaokulda % 70.13 ve lisede % 32.55'tir. Yükseköğretim'de okuyan öğrenci sayısı ise 2014-2015 yılı 5560 kişiyken, 2019-2020 yılında ise 27034'e yükselmiştir (Hayat Boyu Öğrenme, İnternet Bülteni, 2020). Veriler ilkokul düzeyinde eğitime yüksek bir katılımın olduğunu göstermektedir. Ortaokul ve lisede ise bu oran giderek düşmektedir. Bu maddî gelir kaygısının çocukların eğitim hayatından uzaklaşmasına etkileri olduğunu söylemek mümkündür. Okul çağındaki Suriyeli nüfusun eğitime yönlendirilmesi ve desteklenmesi büyük bir potansiyelin kayıp nesile dönüşmemesi için oldukça kritiktir. Ülkelerinde iç karışıklıklar ve savaş koşullarından Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacı ve çocuklarının eğitimlerine devam edebilmeleri yaşamsal olmakla birlikte; ekonomik kolullar dışında dil, kültürel uyumsuzluklar ve toplumsal kabul gibi engeller sığınmacı çocukların/gençlerin karşılarına çıkabilmektedir.

4.4. Sağlık

Savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal açılardan yani tam bir iyilik halleri için sağlık hizmetlerine erişimi konusu önemlidir. Suriyeli sığınmacıların ülkelerinin içinde bulunduğu şartlar, yerinden edilmiş olmaları ve göç sürecinin kendisi başlı başına bireylerin sağlıklarını olumsuz olarak etkileyen durumlardır. Bu bağlamda Suriyeliler sığınmacılara verilen veya verilecek olan sağlık hizmetlerinin çok boyutlu olması ve yürütülmesi gereklidir. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişiminin çerçevesi "Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında" 22.10.2014 Tarihli ve 29153 Sayılı Yönerge ile belirlenmiştir. Madde 5'e göre Sağlık Hizmetlerinden yararlanabilecek olanlar, (5/1-a); Kimlik kartı olan geçici korunanlar, (5/1-b); Göç idaresi Genel Müdürlüğüne henüz kaydı yapılmamış geçici korunanlar, (5/1-c); Sınırdan yaralı olarak geçen ve geçici koruma altında sayılanlar faydalanır şeklinde tanımlanmıştır. Yine bu düzenlemeye göre temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmamaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2014).

Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin sağlık hizmetlerine ulaşımını kolaylaştırmaya dönük olarak da Göçmen Sağlığı Merkezleri (GSM) kurulmuştur. Bu merkezler, koruyucu sağlık hizmetlerinin sağlamak amacıyla, hastanelerin yükünü hafifletmek üzerine sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde açılmıştır. GSM'lerde, Suriyeli sağlık personeli görev almakta ayrıca Arapça ve Türkçe bilen hasta yönlendirme görevlileri çalışmaktadır. SIHHAT projesi kapsamında yer alan bu çalışma Sağlık Bakanlığı ve Avrupa Birliği ortaklığında fonlanmaktadır (Göçmen Sağlığı Merkezi, 2020). İç savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek durumunda kalan Suriyeli doktorlar bu sayede yurttaşlarına sağlık hizmeti sunmaya devam etmektedir. Kalifiye nüfusun ülkemizde istihdam edilebilirliği açısından da önemli bir gelişmedir. Sağlık hizmetine ulaşmak isteyen Suriyelilerin dil bariyerine takılmadan erişebilmesi adına kritiktir.

Türkiye'nin sınır illerindeki sağlık kuruluşları göç akınından doğrudan etkilenen merkezlerdendir. Sınır il hastanelerinde oluşan yoğunluk, Suriyeli ve yerel halkın karşı karşıya geldikleri gerilimli durumları yaratmaktadır. Sınır illerinde görev alan sağlık çalışanlarının iş yükünün artması, kapasite üzerindeki yük

oluşturmaktadır. Yerel halk hastanelerdeki kalabalıktan, uzun sıraların oluşmasından Suriyelileri sorumlu tutmaktadır. Suriye sınırı olan illerdeki devlet hastanelerinde % 30 ve % 40 kapasite ile Suriyelilere hizmet verilmektedir. Suriyelilerin gelmesiyle yürütülen sağlık sistemi ve planlanan çalışmalar da etkilenmiştir. Türkiye'deki yürütülen aşı çalışmaları ile kontrol altına alınan bazı hastalıklar göç sonrasında yeniden ortaya çıkmıştır. Çocuk felci, kızamık, şark çıbanı gibi aşı yoluyla çıkması engellenebilen hastalıklar tekrardan görülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda 0-5 yaş arasında olan çocuklara çocuk felci aşısı uygulanmıştır (Oytun ve Gündoğar, 2015, 20). Toplum sağlığını yakından ilgilendiren aşı konusu da önemli bir tartışma konusudur. Kamplarda, sınırlar arası geçiş esnasında kayıtlı olan Suriyeli çocuklara aşı kampanyaları yapılmıştır. Kayıt dışı olan ve aşı uygulanmamış Suriyeli çocuk nüfusun büyüklüğü saptanamamakta olup, bu durum bulaşıcı hastalık riskini arttırmaktadır.

Fiziksel ve bulaşıcı hastalıkların yanı sıra savaş travması yaşamış Suriyeli halkın psikolojik desteğe ihtiyacı ve erişimi de önemli bir noktayı oluşturmaktadır. AFAD'ın geçici barınma merkezinden 7.860, geçici barınma merkezleri dışında yaşayan 7.320 Suriyeli ile yapmış olduğu araştırmada "Suriyeli Sığınmacılar veya Aile Üyeleri Psikolojik Desteğe Gereksinimleri Olduğunu Düşünüyorlar mı?" sorusuna; kampta yaşayan erkeklerde % 50, kadınlarda % 55 oranında gereksinim duyduğunu ifade edilmiştir. Kamp dışında yaşayan erkeklerde % 46 kadınlarda, % 49 evet yanıtı alınmıştır (AFAD, 2013, 40). Sağlıklı olma haline fiziksel, ruhsal ve sosyal iyiliğin kesişimi olarak bakıldığında; savaş ve zorunlu göçün travma sonrası stres ve kaygı yaratabileceği dikkate alınmalıdır. Bu noktada olası psikolojik destek ihtiyacının ortaya çıkması oldukça olası ve desteğin sağlanması kritiktir.

Covid-19 sürecinde Suriyelilerin sağlık durumlarına ayrıca değinmek gerekir. Pandemi sürecinden en çok etkilenen dezavantajlı gruplardan biri de göçmenlerdir. Bulaşım gücünü sosyal temasdan alan bu hastalık geçici barınma merkezlerinde toplu halde kalan Suriyeliler için de hayati risk taşımaktadır. Ayrıca Suriyelilerin % 98.4'ü kamp dışında, yani kentlerde yaşamaktadır. Bu bağlamda salgın riski ortak bir sorundur. Salgın sonrasında bilinmeyenlerin tartışıldığı, öneri ve korunma yöntemlerinin anlatıldığı programların yerli halk tarafından bile yeteri kadar anlaşılmadığı aşıkardır. Yanlış maske kullanımı, sosyal mesafenin ihlali, hijyene dikkat edilmemesinin getirisi olarak artan pozitif hasta sayıları, güncel haberler üzerinden takip edilebilmektedir. Ülkemizde yaşayan Suriyeliler için sokağa çıkma kısıtlaması, maske kullanımı, yeni hijyen alışkanlıkları ve yeni normallerin anadillerinde anlatılması büyük önem taşımaktadır. Covid-19 salgını sebebiyle, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İl Göç İdaresi Müdürlükleri, Geri Gönderme Merkezleri, Geçici Barınma Merkezleri ile Kabul ve Barınma Merkezlerinde çeşitli önlemler alınmıştır (Mülteci-Der, 2020). Suriyelilerin Türkiye'nin metropol kentlerinin yoksul semtlerine sığındığı ve bazı ailelerin aynı evi kiralarak birlikte yaşadıkları ve nüfuslarının kalabalık oldukları bir gerçeklikte, salgın karşısında çok yönlü yaklaşımların sergilenmesi önem arz etmektedir.

4.5. Siyaset

Dünya'da ve ülkelerin kendi içlerinde deneyimlenen göç süreçlerini, siyasetten bağımsız ele almak mümkün değildir. Ülkelerin yönetim erkini elinde bulunduranların aldığı karar ve gerçekleştirdikleri uygulamaların izleri toplum yapısında önemli etkiler bırakmaktadır. Bu bağlamda Oytun ve Gündoğar, şu saptamayı yapmışlardır: Suriyelilerin ülkeye girişleri gerçekleştikten sonra gerçekleşen tartışmalarda, kimi zaman Suriyelilerin yerinden edilmişliği, sığınma hakkı gözardı edilerek yani insani boyut atlanarak siyaset malzemesi edilmiştir. Suriyelilerin yerel halk ile yaşadığı gerilim halk arasında artan güvensizlik siyasi kutuplaşmayı yaratmıştır. Türkiye'deki siyasi ortam Suriyelilere olan yaklaşımı etkileyen faktörlerdendir. Siyasi tercihlere göre Suriyelilere karşı yaklaşımın belirlendiği söylenebilir. Suriyelilerle doğrudan temas etmeyen halk da sırf siyasi tercih sebebiyle tepki ortaya koyabilmektedir (2015, 19). Nitekim Suriyeliler üzerine 2017 yılında yapılan bir araştırmada "Suriyelilerin Siyasal Hakları İle İlgili Nasıl Bir Düzenleme Yapılmalıdır?" sorusuna ilişkin "Hiçbir siyasal hak verilmemelidir" seçeneğini onaylayan Ak Parti'li katılımcıların oranı % 77.2'i, CHP'li katılımcıların oranı % 96.4, MHP'li katılımcıların oranı % 95.9 ve HDP'li katılımcıların oranı ise % 92.2'dir (Erdoğan, 2018b, 81). Yine aynı araştırmada Suriyeli sığınmacılarla ilişkili olan "Hiçbiri Vatandaşlığa alınmamalı" cümesini onaylayan Ak Parti'li katılımcıların oranı % 69'u, CHP'li katılımcıların oranı % 85.8, MHP'li katılımcıların oranı % 88.6 ve HDP'li katılımcıların oranı ise % 73.3'tür (Erdoğan, 2018b, 83). Bu çalışmaların verileri göre, Ak Parti, MHP, CHP ve HDP seçmenleri Suriyeliler konusunda farklı yaklaşımlara sahiptirler. Bu bağlamda parti tercihinin katılımcıların görüşünde belirleyici bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Suriyelilerin 2011 yılında Türkiye'ye geldiği tarihten itibaren iki genel seçim ve yerel seçim bir de cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiştir. Bu süreç zarfında Suriyeliler konusu, siyasi aktörler tarafından Suriyelilerin geri dönmesi üzerinden siyasi koz haline getirmişlerdir. CHP sahip olduğu ilkeler

doğrultusunda eşitlikçe bir anlayışa sahip olduğu bilinirken; Suriyeliler söz konusu olduğunda geri gönderilmesi söylemleriyle karşımıza çıkmaktadır. Ak Parti ise Suriyelilerin entegrasyon politikalarıyla gündeme gelirken siyasal arenada oy kaybı yaşamamak için gerekli koşullar oluştuğunda Suriyelilerin geri gönderileceğinin altını çizmektedir (Şen ve Diğerleri, 2019, 2-3).

Göç sürecindeki öne çıkan endişe Suriyelilerin önemli bir bölümünün göçün ilk yılları itibariyle, toplumsal uzlaşma olmaksızın hızlı biçimde vatandaşlığa kabul edilecekleri ve seçim sonuçları üzerinde etki yaratabilecekleridir. Nitekim CHP Hatay milletvekili Refik Eryılmaz, İçişleri Bakanı tarafından yazılı olarak yanıtlanması istegiyle bir soru önergesi vermiştir. Suriyelilerin kaçının vatandaşlığa alındığı ve seçimlerde kaç Suriyelinin oy hakkı olacağına ilişkin önerge dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler tarafından yanıtlanmıştır. Bakan Güler, 24 Mayıs 2013 itibariyle ülkeye giriş yapan 309 bin 205 Suriye vatandaşı 114 bin 297'sinin Suriye'ye döndüğünü belirtmiştir. Güler, Suriyeli sığınmacıların Türk vatandaşlığı kazanmalarının olmadığını ve de seçimlerde oy kullanamayacakları da belirtilmiştir (Milliyet Gazetesi, 19 Ağustos 2013). Cumhurbaşkanı Erdoğan 2 Temmuz 2016 tarihinde Kilis'te, Türkiye'deki Suriyeliler özelinde yapmış olduğu bir değerlendirmede ilgili gruba vatandaşlık verme çalışmaları olduğunu dile getirmiştir. Buna karşın kamuoyunda ilgili vaadin önemli bir destek yakalayamadığı gözlemlenmiş ve sınırlı sayıda Suriyeli vatandaşlığa geçirilmiştir (Ceylan ve İsa, 2019: 214). Vatandaşlığa geçirilen Suriyeli sığınmacılardan reşit olanlar seçmen olmuşlardır. Nitekim 31 Mart 2019 Mahalli İdareler seçimleri öncesi İçişleri Bakanı Süleyman Soylu; 79.820 Suriyelinin Türk vatandaşlığı kazandığını ve bu gruptan reşit olmayanlar düşüldüğünde geriye kalan 53.099 kişinin oy kullanım hakkına haiz olacağını ifade etmiştir (Hürriyet Gazetesi, 19 Ocak 2019).

Suriyeli sığınmacılar, iktidar-muhalefet arasında Türk siyasetinde gerilim ve çatışma noktalarından biri olmuş ve bu durum zaman zaman daha da ön plana çıkmıştır. İktidar, Suriyeli sığınmacıların kalıcılığı ve bu bağlamda uyumlarını esas alan bazı çalışmalar yapmakla birlikte; kamuoyunda Suriyelilerin vatandaşlığa alınması ve siyasal haklar verilmesi noktasındaki yüksek düzeylerde çıkan olumsuz yaklaşımların da etkisiyle, uygun şartlar oluştuğunda Suriyelileri kendi ülkelerine geri gönderilmesini de dillendirmiştir. Muhalefet ise toplumda Suriyelilerin kalıcı olduğuna ilişkin araştırmalarda çıkan yüksek kabule rağmen, Suriyelilerin sığınmacılar konusunu, özellikle seçim dönemlerinde bir sorun ve açmaz olarak gündeme getirebilmektedir. Bu durum özellikle insan hakları ve demokrasinin temel ilkelerini daha fazla savuna gelen sosyal demokrat eksenli bazı partiler için ciddi bir paradokstur.

4.6. Hukuk

Hukuk, toplumda yaşayan insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyici niteliğiyle normatif bir özellik taşır. İnsanların hakları, özgürlükleri, ödev ve sorumlulukları, hukuk kurallarıyla çizilmiştir. Uluslararası göçmen hareketliliği ve mülteciliğin çerçevesini düzenleyen hukuki metinleri başında, çalışmamızda da bazı maddelerine yer verdiğimiz 1951'deki *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair* Cenevre Sözleşmesi gelir. Türkiye sadece Avrupa ülkelerinden gelecek sığınmacılara mülteci statüsü vereceği ilkesini kabul ederek, mültecilik statüsüne coğrafi sınırlama getirmiştir.

Türkiye'ye göç eden Suriyelilere ilişkin 2012 yılında Geçici Koruma Yönergesi hazırlanmış, ancak en önemli düzenleme 2013 yılında yapılmıştır. Nitekim 2013 yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nce hazırlanmış "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)" 2013'te kabul edilmiş ve 2014 yılında ise "Geçici Koruma Yönetmeliği" çıkartılmıştır. 6458 Sayılı YUKK ile mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma kavramları yeniden değerlendirilmiştir. Kanuna göre "mülteci", sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeni ile -ki bu nedenle başvurular oldukça sınırlı sayıda- uluslararası koruma talep edenleri kapsamaktadır. Şartlı mülteci ise coğrafi kısıtlama nedeniyle mülteci tanımına takılan ve Avrupa dışından gelen tüm mültecileri içine almaktadır. İkincil koruma, ise mülteci ve şartlı mülteci olarak kabul edilemeyen ancak ülkesine gönderildiğinde ölüm, işkence ve tehdide maruz kalma ihtimali bulunan kişilere ilişkin olarak düzenlenmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Suriyelilere ilişkin geçici koruma düzenlemesi ise şöyle tanımlanmıştır: *Madde: 91. (1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılarla geçici koruma sağlanabilir.* (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013). 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği'nde ise doğrudan Suriyelilere atf yapılmıştır: *28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz (Geçici Madde:1),* (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014).

Geçici koruma altındaki Suriyeliler kayıt yaptırdıkları ilde ücretsiz olarak sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Kaydolduktan altı ay sonra çalışma izni alabilmektedirler. Okul ve diğer eğitim kurumlarında yararlanabilmekte ve sosyal yardımlardan istifade edebilmektedirler. Fakat bu haklardan herkesin tam anlamıyla yararlanması, pratikte sayının yüksekliği ve bu bağlamda idari güçlükler nedeniyle gerçekleşmemektedir. Geçici koruma yönetmeliği sığınmacıların haklarını değil, sığınmacılara ilişkin devlet tarafından sağlanan hizmetler (eğitim, sağlık, iş piyasasında çalışma ve sosyale yardımları alma gibi) düzenlemektedir (Şentürk, 2020: 8).

Suriyeli sığınmacılarla ilgili en öne çıkan tartışmalı hukusal durumlardan biri de, Suriyelilerin Türk Vatandaşlığı alınmasıdır. Güncel verilere bakıldığında 3.6 milyon nüfustan çok küçük bir sayının (102 bin kişi) vatandaşlığa geçirildiği görülmektedir. Her ne kadar Türk kamuoyunun, Suriyelilerin vatandaşlık alması konusunda önemli oranda olumsuz tutumları olmakla birlikte (2019 Suriye Barometresi'ne göre % 75.8, Erdoğan, 2020, 205) kalıcılığa doğru giden bu sığınmacı nüfustan daha çok insanın süreç içerisinde vatandaşlığa geçirileceğini öngörmek mümkündür. Yine 2019 Suriye Barometresi'ne göre Suriyeli sığınmacıların önemli bir kısmı (% 57.7) çifte vatandaşlık isteği varken, sadece Türk vatandaşı olmak isteyen oran % 22.6 olup, bu oran 2017 araştırmasında % 8.4'tü (2020: 174). Bu veriler sığınmacıların Türkiye'de bir gelecek kurma yönündeki eğilimlerinin daha da güçlendiğini ve de vatandaşlık hukukundan yararlanmak isteklerini göstermektedir.

5. TOPLUMSAL UYUM SÜRECİ

Göçün bir toplumdaki başka bir topluma doğru gerçekleştiği saptaması, uluslararası göçmenler açısından daha kritiktir. Bu bağlamda göç edilen toplumun özellikleri ile, göçmenlerin sosyolojik özelliklerinin benzerlik ve farklılık düzeyleri, toplumsal kabul ve uyum süreçlerini etkileyebilmektedir. Kitlesele sığınmacı göçü alan ülkelere yerleşenlerin, yerleşik toplum tarafından kabulü ve bu topluma uyum sağlayabilmeleri uzun bir süreç alabildiği gibi, her iki toplum açısından sancılı ve gerilimli de olabilmektedir.

Suriyelilerin Türkiye'ye olan göçü onucu yılındayken, üzerinde en fazla tartışılan konuların başında uyum gelmektedir. Oytun ve Gündoğan, Türkiye'deki Suriyeliler konusu her şeyden önce bir sosyal uyum sorunudur. Sığınmacılar ile yerel halk arasında farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar yerel tepkinin en önemli nedenidir. Bunun yanı sıra, çok eşliliğin ortaya çıkması, buna bağlı boşanmaların artması, kadın ve çocuk istismarının yaşanması, bazı şehirlerde etnik ve mezhepsel kutuplaşmaları körüklemesi ya da yaratması, çarpık yapılaşma ortaya çıkan toplumsal etkiler arasında sayılabilir (2015: 16). Özellikle de Suriyeli nüfusun kalıcılığı doğru evrilmesiyle uyuma ilişkin tartışmalar daha da artmıştır. Türk toplumunun, Suriye'deki rejimin baskılarından, kaos ve çatışmalardan kaçarak ülkeye sığınan göçmenlere/ "dindaşlara" karşı hoşgörülü yaklaştığı gözlemlenmiştir. Suriyeli sığınmacılar ilk yıllarda daha çok sınıra yakın kentlere sığınmışken, özellikle 2014-2015 yıllarında Suriye'deki gelişmelere bağlı olarak, Türkiye'ye gelen göçmen sayıları katlanmış ve bu sığınmacılar başta metropol kentler olmak üzere tüm ülke kentlerine yerleşmişlerdir. Bir diğer deyişle ülke nüfusunun daha geniş coğrafyasındaki insanlar, Suriyeli sığınmacılarla temas etmeye başlamışlardır. Erdoğan'a göre Türk toplumu Suriyeliler ile arasına çok ciddi bir kültürel mesafe koymaktadır (2018a, 243). Nitekim bu mesafenin daha çok yerleşik nüfustan ve bu nüfusun endişelerinden kaynaklandığı yapılan araştırmalarda görülmektedir. Suriyelilerle kültürel benzerlik olduğunu kabul eden Türklerin oranı 2019 yılında yapılan araştırmada % 7'iken (Erdoğan, 2020, 61); Türklerle kültürel benzerlik olduğunu kabul eden Suriyelilerin oranı ise % 56.8'tir (Erdoğan, 2020, 203). Dolayısıyla Suriyelilerle ilgili Türk kamuoyunda eksik ve yanlış bilgilerden yalıtılmış sosyal temas ne denli fazla olursa, iki toplum arasındaki kültürel etkileşim düzeyi de o denli artacaktır.

Türkiye'deki Suriyeliler süreç içerisinde Türkiye'de kalma eğilimi artmaktadır. Suriyeliler arasında yapılan araştırmada, "Suriye'ye dönmeyi hiçbir şekilde düşünmüyorum" diyenlerin oranı 2017'de % 16.7'ken, 2019'da bu oran % 51.8'e yükselmiştir. Şentürk'e göre pek çok Suriyeli için artık fiziksel, sosyal veya duygusal olarak geri dönülecek bir yer bulunmamaktadır. Evler çoğunlukla yıkılmıştır. Aile üyeleri ve yakınlar yitirilmiştir (Şentürk, 2020, 25). Nitekim Suriyelilerin ülkelerine geri gitmeyecekleri yaklaşımı, Türkler üzerine yapılan araştırmalarda da yükselmektedir. 2017 yılında Suriyelilerin "Hiçbiri geri dönmez" diyen oranı % 38'ken, 2019'da bu oran % 48.7'ye yükselmiştir (Erdoğan, 2019, 95). Dolayısıyla her iki toplumun yarıya yakınında da kalıcılık fikri konusunda buluşmakta olup, zor olanın toplumsal uyum perspektifi noktasında ortak bir gelecek inşa etme yolunun nasıl inşa edileceğidir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye Cumhuriyeti 2011-2020 yılları arasındaki on yıl da tarihinin en büyük göç akınının deneyimlemiştir. 2011 yılında Suriye Hükümetinin politika ve uygulamalarından kaynaklı huzursuzluk ve çatışmalardan kaçan sığınmacıların sayısı, süreç içerisinde 3.6 milyona ulaşmıştır. Bu çalışmada Suriyeli göçünün on yıllık süreci ve göçmenlerin toplumsal yapıyla kurduğu ilişkilerde öne çıkan temel sorun alanları (nüfus-kentleşme-eğitim-sağlık-hukuk-siyaset gibi) ve de toplumsal uyum süreci analiz edilmeye çalışıldı. Dolayısıyla Suriyelilerin göç süreci, sorun alanları ve uyum süreci bağlamındaki saptamalar ışığında şu önerilerde bulunmak mümkündür.

Suriyelilerin sayısının sonraki yıllarda artacağı resmi kurumların raporlarında da da açıkça ifade edilmektedir. Dolayısıyla bugün ve yakın gelecekte, Suriyeliler ile ilgili tartışmalar, ülke gündeminde yerine koruyacağı aşikardır. Bu bağlamda Suriyelilerin kısa-orta ve uzun vadedeki nüfus projeksiyonları çıkartılmalı ve buna uygun politikalar geliştirmelidir. Bu projeksiyonlarla Suriyeli nüfusunun avantajlı ve dezavantajlı yönleri de tespit edilmiş olacaktır. Suriyeli sığınmacılar arasında düşük gelirli olanlar önemli bir oranı oluşturduğundan, daha çok metropol kentlerin yoksul mahallerine yerleşmişlerdir. Sığınmacıların bu mahallelerde izole olup, kendi gettolarını oluşturma olasılığı güçlüdür ve şimdiden "Suriyeliler Mahallesi/Semti", "Küçük Suriye" gibi haberler görülmektedir. Bu izole olma durumu olan nüfus ile yerleşik toplumun uyum kodlarının iyi deşifre edilmesi, toplumsal bütünleşmeyi artıracak ve yaşanan sorunların çözülmesinin kolaylaştıracaktır. Özellikle Türkiye ekonomisinin kalbi olan İstanbul'da yaklaşık 1 milyona yakın Suriyeli gerçekliği, bu kent özelinde verilecek hizmetlerin kapasitesinin zorlanması anlamına geleceği açıktır.

Türkiye'de ekonomik sorunlar, yoksulluk ve işsizlik göstergelerinde alınacak başarılı adımlar, sığınmacıların yoksulluğu/işsizliği artıran bireyler olarak görülmesine dönük tepkileri de azaltacaktır. Yine sığınmacıların ucuz emek gücü olarak görülmesini önleyici denetimler arttırılarak, kayıtdışı olduklarını ve yedek işgücü ordusu olmalarını önleyici tedbirler alınmalıdır.

Suriyeli sığınmacılar arasında çocuk ve genç nüfusa yönelik eğitim çalışmalarında alınan yol önemli olmakla birlikte, eğitim dışında kalmış çocuk-gençlerin eğitime dahil edilmesi oldukça önemlidir. Yine mesleki eğitimlerin arttırılması ve yetişkinlere dil eğitiminin yaygınlaştırılması da son derece önemlidir. Ayrıca Suriyeli çocuk ve gençler arasındaki yetenekli bireylerin ortaya çıkarılmasını ve yönelendirilmesinin, ülke ekonomisine getireceği olumlu yönler toplumda öne çıkartılmadığıdır. Yine her eğitim kademesinde temel insan hak ve özgürlükleri ile farklılıklarla bir arada yaşamının önemi müfredatta yoğun olarak işlenmelidir.

Türkiye'deki Suriyeli gerçekliğine, partiler üstü bir mesele olarak yaklaşılması elzemdir. Sığınmacıların, evrensel hukuktan kaynaklı hak ve özgürlüklere sahip olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Böyle bir yaklaşım, Suriyelilerin kısır siyasi çekişmelere konu yapılmasını azaltabilir. Bu çalışmada da ifade edildiği gibi, Türk toplumunun da kalıcı olarak gördüğü Suriyeli sığınmacılarla ilgili politikalar belirleme sürecine, meclite temsil edilen ve edilmeyen partiler dahil edilmelidir. Ayrıca dünyada en fazla mülteci barındıran Türkiye'de "Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı" kurulmuş olmakla birlikte, Göç Bakanlığı da bir an önce kurulmalıdır.

Sosyal uyum süreci çok boyutlu olup, Suriyeli sığınmacıların sosyal uyumuna katkı sunabilecek aktörlerin eşgüdümü oldukça önemlidir. Yerel yönetimler, bu aktörlerden biri olduğundan, Suriyeli sığınmacılara yönelik politika ve uygulamalar da bu aktörlerin katkılarından yararlanılmalıdır. Son yerel seçimde yönetimleri muhalefet partisine geçen bazı metropol kentlerin belediyesiyle merkezi hükümet ve onun taşra birimlerinin işbirliği daha da önem kazanmıştır. Yine mülteci ve sığınmacılara yönelik çalışmalar yapan, uluslararası sivil toplum kuruluşları (STK) ile ülke STK'larının çalışmaları desteklenmeli ve de işbirliği boyutu geliştirilmelidir.

Kısacası, tarihte birçok göç sürecini deneyimleyen Türk toplumunun bireyleri, kendi yakınlarının ve tanıdıklarının göç ettiği ülkelerdeki uyumdan kaynaklı sorunlara yabancı değillerdir. Bu durumu bir avantaj olarak değerlendirip, Suriyeli sığınmacılara karşı empatinin geliştirilmesine teşvik edici yaklaşımlar sergilenebilir. Nitekim yapılan araştırmalarda Suriyelilerin Türkiye'ye sığınmasına ilişkin kabul düzeyleri yüksektir. Bu kabul düzeyinin karşısında ise, Suriyelilerle birlikte yaşama noktasında Türk insanını ekonomik, sosyal ve siyasal endişeleri durmaktadır. Bu endişeler Suriyelilere ilişkin medyaya yansıyan yanlış haberler ve kamuoyundaki söylentilerle daha da artma potansiyeli taşımaktadır. Bunları gidermenin yolu ise çok aktörlü ve eşgüdümlü politikalar ve doğru bilgilendirme kanallarından geçmektedir. Suriyeli göçünün etkilerinin, sonraki kuşaklar ve on yıllara da yansıtacağı aşikardır. Dolayısıyla bütün toplumu ilgilendiren bu "milli" konudan kaynaklı sorunların çözümünün yolu, ortak gelecek yaratma ve farklılıklarla bir arada yaşama kültürü çerçevesindeki yaklaşım ve uygulamalarla kesilmektedir.

KAYNAKÇA

- AFAD, (2013), *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları*, <http://madde14.org/images/a/a8/AFADSurSigin2013.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2020 .
- AFAD, (2017), *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*, <https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a-> Erişim Tarihi: 10.04.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yabancıların Çalışma İzinleri, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/>, Erişim Tarihi: 14.04.2020.
- Aslantürk Oğuzhan ve Tunç Yusuf Erdem (2018). Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri: Suriyeliler Örneği, Kamu Denetçileri Kurumu. *Ombudsman Akademik Dergisi*, S. 9, s. 141-180.
- Castles, Stephen. ve Miller, Mark J (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev. B. U. Bal-İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, Ahmet ve Uslu, İsa (2019). "Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitlesele Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri". *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 36, s. 199-221.
- Çalışkan, Aykut (2020). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Mekân Tercihlerinde Rasyonelliğin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 22, S. 3, s. 1189-1204.
- Dilek, Bahadır Selim (2018). *Suriyeli Göçü*. Ankara: Kripto Kitaplar.
- Erdoğan, M. (2015). "Türkiye'ye Kitlesele Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler". (Edi. M. Erdoğan-A. Kaya), *Türkiye'nin Göç Tarihi / 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçle*, s. 315-347, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, Murat (2018a). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, Murat (2018b). *Suriyeliler Barometresi 2017 Suriyelilerin Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, Murat (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler*, Konrad Adanauer Stiftung.
- Erdoğan, Murat (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019 Suriyelilerin Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, Murat (2020). *Onuncu Yılında Türkiye'deki Suriyeliler*, www.uikpanorama.com.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013). "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)", <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2014). "Geçici Koruma Yönetmeliği", <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>.
- Göçmen Sağlığı Merkezi, (2020), <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/g%C3%B6%C3%A7men-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-merkezleri.html>, Erişim Tarihi: 30.05.2020.
- Hürriyet Gazetesi (2019). "Bakan Soylu oy kullanacak Suriyelilerin sayısını açıkladı", 19 Ocak 2019.
- Hürriyet Gazetesi (2019). "İzmir'i açsak günde 35 bin kişi Avrupa'ya gider", www.hurriyet.com.tr. 03 Ağustos 2019.
- IOM- Uluslararası Göç Örgütü (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. (Edi. R. Perruchoud ve J. Redpath-Cros, Uluslararası Göç Örgütü Yayını, No: 31.
- Kamu Denetçiliği Kurumu (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Özel Raporu*. Ankara.
- Kaya, Ayhan ve Kıraç, Aysu (2016). *İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu*. İstanbul: Hayata Destek Derneği.
- Kirişçi, Kemal ve Karaca, Sema (2015). "Hoşgör ve Çelişkiler: 1989, 1991, ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitlesele Mülteci Akınları". (Edi. M. Erdoğan ve A. Kaya), *Türkiye'nin Göç Tarihi / 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, s. 295-314, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lordoğlu, Kuvvet (2017). Türkiye İşgücü Piyasasında Göçmenler ve Suriyeli İşçiler, (Edi. A. Makal- A. Çelik), *Zor Zamanlarda Emek Türkiye'de Çalışma Yaşamının Güncel Sorunları*, s. 113-145, Ankara: İmge Kitabevi
- MEB, UNICEF, (2017), Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı, https://orgm.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2017_12/05142850_rehberlik_hizmetler_kilavuzu.pdf, Erişim Tarihi: 30.05.2020.
- Migrationdata (2019). https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019, Erişim Tarihi: 09 Ocak 2020.
- Milliyet Gazetesi (2013). İzmir'i Karıştıran Suriyeli İşçi Protestosu, 23.05.2013. Erişim Tarihi: 27 Eylül 2020.
- Milliyet Gazetesi (2013). Seçimlerde oy kullanacaklar mı?, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/secimlerde-oy-kullanacaklar-mi-1751799>, 19 Ağustos 2013.
- Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2020). *Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı İnternet Bülteni Sunu*.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2016). "Demirci: GEM'ler üç yıl içinde misyonunu tamamlayacak", <http://meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icinde-misyonunutamamlayacak/haber/11850/tr>.
- Mülteci-Der, 2020, Basın Açıklaması: Sağlık Hakkı, Koronavirüs ve Mülteciler, <http://www.multeci.org.tr/haberler/basin-aciklamasi-saglik-hakki-koronavirus-ve-multeciler/>, Erişim Tarihi: 11.04.2020.
- Oytun, Orhan ve Gündoğar, Sabiha Senyücel (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri (Rapor)*, Ankara: Orsam ve Tesev Yayınları.
- Özgöker, Uğur ve Doğan, Gözde (2019). *Uluslararası Göç ve Mülteci Krizi*. İstanbul: Der Yayınları.

- Öztürkler, Harun ve Göksel, Türkmen. (2015). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme (Rapor)*, Ankara: Orsam.
- Piktes, (2020). <https://piktes.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 07.06.2020.
- Sabah Gazetesi (2012). "Suriyeli sayısı 100 bini geçerse...", 20 Ağustos 2012.
- Sağlık Bakanlığı (2014). <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1376,saglik-bakanligi-gecici-koruma-yonergesi-25032015pdf.pdf?0>.
- Şentürk, Cem (2020). *Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler*, Essen: Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı.
- Şen, A.Fulya, Şen, Y. Furkan ve Baskın, Yusuf Z. (2019). *Siyasal Söylemde ve Medyada Suriyeliler: Siyasi Aktörlerin ve Medyanın Suriyelilere Bakışı*. Ankara: Kilit Yayınları.
- TBMM (2018). *Göç ve Uyum Raporu*, Ankara.
- TDK, sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 1 Ekim 2020.
- UNICEF, Şartlı Eğitim Yardımı, <https://www.unicef.org/turkey/%C5%9Fartl%C4%B1-e%C4%9Fitim-yard%C4%B1m%C4%B1-program%C4%B1-%C5%9Fey>, Erişim Tarihi: 07.06.2020.
- UNHCR (2017). *Mültecileri Korumak*, BMMYK Kıbrıs Ofisi.
- UNHCR: Syria Regional Refugee Response, <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2020.
- Yapıcı, Suat (2019). *Suriyeli Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Geçici Eğitim Merkezlerinin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- https://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf.
- <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, Erişim Tarihi: 26 Şubat 2020.
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>.
- <https://www.haberler.com/sozlesmeli-ogretmenlik-tarih-oldu-3828080-haberi/>.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>.
- https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2020.
- <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2020.
- <https://www.yeniasir.com.tr/yasam/2015/09/06/multeci-draminin-merkezi-basmane> "Yeniasır Mülteci dramının merkezi Basmane", Erişim Tarihi: 28 Şubat 2020.